

Sonya Orfalian

MĂRTURII
ALE COPIILOR ARMENI
1915-1922

Cu contribuții ale lui Gérard Chaliand,
Joël Kotek și Yves Ternon

Traducere din limba italiană
de Emanuela Stoleriu

Traducerea textelor din limba franceză
de Nicolae Constantinescu

POLIROM
2022

Cuprins

<i>Tăcerea Istoriei</i> (Sonya Orfalian)	5
<i>O carte de groază</i> (Joël Kotek)	9
<i>Contextul istoric</i> (Yves Ternon).....	21

Mărturii ale copiilor armeni

Ա Mariam.....	39
Բ Ovsanna	44
Գ Eghsapat.....	48
Դ Vardug.....	54
Ե Lusine.....	60
Զ Arshaluis	62
Է Agop	69
Ը Manig	72
Թ Zaven.....	77
Ճ Hovsep	84
Ծ Victoria	88

Լ	Nvart	93
Խ	Onnik	97
Օ	Eva	105
Կ	Armenag	114
Հ	Sona	120
Չ	Haig	126
Պ	Armenuhi	129
Ճ	Aram	134
Մ	Aleksan	139
Յ	Zabel	145
Ն	Accabi	149
Ծ	Ebrouhi	151
Ռ	Levon	159
Չ	Baidzar	160
Պ	Araxie	163
Չ	Yetvart	165
Ռ	Sahag	168
Ս	Silva	170
Վ	Samvel	176
Տ	Kevork	179
Բ	Anna	183
Յ	Arşag	186

F Nelly	193
Φ Dicran	198
ϱ Maro	205
<i>Postfață</i> (Gérard Chaliand)	209
<i>Mulțumiri</i>	219

Vardug

Am nouă ani. Sunt singură cu bunica.

Doar eu și ea am rămas din marea noastră familie.

Bunica m-a uns cu lut pe față, pe brațe, pe picioare.

Așa par bolnavă și nimeni nu se apropie de mine.

Probabil că arăt groaznic.

Lutul cu care m-a uns se usucă și îmi strânge pielea. Insectele nu-mi dau pace.

Mergem împreună, încet. Convoiul e departe, iar paznicii sunt ocupați, le violează pe fetele care merg în fața noastră.

Țipetele și plânsetele lor ajung până la noi.

Din când în când vedem câte una la pământ. Moartă. Nemișcată.

Are burta despăcată și cordonul legat încă de copilul pe care îl purta.

M-am obișnuit cu grozăviile.

Câteodată mă lipesc de bunica, iar ei i se face milă și îmi acoperă ochii cu mâna. Mâna îi tremură.

Eu sunt fată isteată, înțeleg că nu trebuie să văd; și totuși văd, văd tot.

Bunica și-a rupt o bucată din fustă și scrie ceva pe ea cu o piatră, împătorește bucata de stofă, o înfășoară pe un șnur și mi-o atârnă la gât.

— Așa, acum o să fii apărată, n-o să ți se întâmple nimic.

Mă uit la talismanul care se leagănă pe corpul meu numai piele și os...

Mirosul cadavrelor în putrefacție a invadat drumurile.

Holera s-a răspândit și ne-a contaminat trupurile slăbite. În fața noastră, lângă noi, în spatele nostru mulți mor din cauza durerii. Cad la pământ asemenea fructelor coapte, gata să se umple de muște și de insecte lacome, să fie devorați de păsări

de pradă, de viermi și de câinii flămânzi care ne dau târcoale.

Avem burțile umflate fiindcă ne e foame, toți suntem subnutriți și mestecăm semințe tari culese din lanurile de grâu.

Crude. Nu avem foc.

Mestecăm rădăcini și ierburi sălbatice.

Parcă am fi vaci, asini, cai, iepuri.

Nici nu știu cu ce semănăm...

Mie și bunicii ne e sete și știu de ce: pentru că apa nu se poate bea.

Apele sunt pline de cadavre.

Câteodată strângem câteva picături de rouă de pe frunze.

Războiul.

Cică războiul s-a terminat.

— Ordin de la guvern! Puteți să mergeți unde doriți.

Așa ne-au spus soldații care ne păzeau și apoi au plecat.

Suntem în munți, pe un drum anevoios.

Continuăm să mergem spre necunoscut.

Toți, femei și copii, urcăm ca niște păianjeni prin pădure. Nu există drumuri, nici poteci.

Ajungem în vârf.

Coborâm încet spre un șes și vedem în depărtare un nor de praf. Încet-încet, praful se risipește: sunt doi bărbați călare. Ne-au văzut, se îndreaptă spre noi. O femeie strigă:

— Înarmați-vă cu pietre, să nu-i lăsăm să se apropie!

Așa i-am alungat. Mă cuprinde spaima ori de câte ori mă gândesc la asta.

Pribege. Suntem niște pribege fără țintă. Nu știm unde să ne ducem. Nu e niciun suflet prin preajmă.

Cum să ne orientăm?

Auzim zgomotul propriilor noștri pași. Seara, când se lasă întunericul, ne oprim.

Lupii urlă, iar păsările de noapte scot țipete înfricoșătoare.

Răsare din nou soarele. Ne ridicăm iar.

În depărtare... clopotul unei biserici!

Sunetul lui e tot mai aproape.

Să fie oare vântul? Să fie închipuirea noastră?

Ne grăbim, ne agățăm de pietre, de ierburi.

Iat-o, în sfârșit, o biserică de țară... Am ajuns dincolo de graniță.

Suntem salvate!

Ne adunăm lângă zidul bisericii. Călugărițele ne-au văzut și ne conduc în curte.

Învăț să cos, să brodez, voluntarele ne învață o meserie ca să ne putem câștiga pâinea, ca să nu așteptăm pomană.

Bunica nu mai e cea de odinioară.

Vorbește puțin și fumează țigări pe care și le face singură.

Tutunul era îndeletnicirea ei. Demult, avea la Kilis o mulțime de plantații de tutun, cu plante înalte.

Acum caută frunze de tutun în toate prăvăliile din orașul învecinat. Nu se întoarce decât după ce le găsește pe cele care-i plac.

Ghemuită, cu părul altădată negru strâns într-o coadă împletită răsucită în coc, întinde frunzele încet, cu grijă.

Se uită la ele în tăcere, o alege pe cea care i se pare mai bună și începe s-o ruleze.

Fumează încet, cufundată în gânduri.

În cele din urmă se întoarce într-o parte și ia râșnița. Lent, începe să zdrobească boabe de orz.

Își balansează trupul slab înainte și înapoi, ca și cum ar dansa.

Își păstrează gândurile pentru ea.

Într-o dimineață o găsesc în locul ei obișnuit, nemișcată.

Talismanul pe care l-am păstrat atâția ani s-a desfăcut.

Poate că, din lumea de dincolo, bunica a hotărât că a venit momentul să-l deschid.

Îl desfășor.

Citesc: „*Mi vakhnar*”. „Să nu-ți fie teamă.”